

idealųjį provaizdį, išlikusį šventraščių – Šventąjį Raštą. Tokia rekonstrukcija galima, bet tikrovė paprastai ne visada atitinka viziją. Per ją neišvengiamai persišviečia kiti kultūriniai sluoksniai, kurių rekonstrukcijai reikia dar

daugiau pastangų, o kartais ir poetinių įžvalgų. Tada atrodo, kad A. Strachovą nuo jo atmestųjų „romantinės“ pakraipos pirmtą skiria tik apsisprendimas, kurį tradicijos klodą tyrinėti.

Saulė Matulevičienė

Gintaras Beresnevičius. Lietuvių religija ir mitologija: Sisteminė studija. Vilnius: Tyto alba, 2004. – 291 p.

Be abejo, vienas svarbiausių lietuvių mitologijos ir religijotyros pastarųjų įvykių yra pernai pasirodžiusi Gintaro Beresnevičiaus sisteminė studija „Lietuvių religija ir mitologija“. G. Beresnevičius – aktyvus, daug rašantis, bet retai recenzuojamas mokslininkas. Tokio rango mitologo knygoms ir publikacijoms gal reikia didesnio dėmesio, kad įsizižiebtų bendra diskusija apie lietuvių mitologijos, kaip mokslo šakos, likimą. Iš naujausių G. Beresnevičiaus darbų paminėtini ir „Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas“ (Vilnius, 2001) bei „Lietuvių mitologijos tyrimai 20 a. antrojoje pusėje“ (Lietuvių mitologija, sudarė N. Vėlius ir G. Beresnevičius, t. 3. Vilnius, 2004, p. VII–LXIV) (plačiau šio autoriaus bibliografiją iki 1997 metų žr.: *P. U. Dini, N. Mikhailov. Materiali preliminari per una bibliografia della Mitologia baltica. – Res Balticae, 1997, p. 165–213*).

G. Beresnevičiaus sisteminė studija skirta ne tik senajai lietuvių mitologijai ir religijai, bet ir lietuvių pasaulio modelio būdingiems bruožams atskleisti. Pagoniškai religijai rekonstruoti autorius pasitelkia tiek istorinius vidurinių amžių šaltinius, tiek tautosakos medžiagą, taip pat remiasi keltų, germanų, slavų, iranėnų tradicijų duomenimis (plg. II.2.), nepamiršta ir kitų baltų – prūsų, latvių, kuršių – tradicijų.

Studiją sudaro penki skyriai: I. Lietuvių religijos rašytiniai šaltiniai; II. Bendroji charakteristika; III. Dievybės samprata; IV. Dievai ir kosmosas; V. Siela ir pomirtinis gyvenimas. Knygoje yra daug grynai istorinių duomenų. Autorius mėgina ne tik kuo tiks-

liau aprašyti turimą medžiagą, bet ir filosofiška ją įprasinti. Analizuodamas įvairius šaltinius, jis stengiasi parodyti diachroninę lietuvių religinės sampratos raidą. Daug dėmesio skiriama ir ryšiams tarp krikščionybės ir pagonybės, gilinamasi, kokią įtaką pagonybė darė krikščioniškajai ideologijai: „Lieka dievai, mitai, kai kurie ritualai, šventvietės. Dievai užmirštami dar labai greitai, užtat kur kas greičiau išblėsta atmintis apie jų hierarchiją, mitai susipina su pasakomis, sakmėmis, legendomis, ypač etiologinėmis sakmėmis“ (p. 23). Tai, pasak autoriaus, rodo, kad „religija gyvuoja kaip įvairialypė visuma, tad, iš jos eliminavus svarbiausius dėmenis, jos nebelieka, *nebėra*“ (ten pat).

Kalbėdamas apie rašytinius šaltinius, šiame darbe G. Beresnevičius visiškai pagrįstai orientuojasi į tris iki šiol išėjusius „Baltų religijos ir mitologijos šaltinių“ tomus (t. I. Vilnius, 1996, t. II – 2001, t. III – 2004) ir į fundamentinius W. Mannhardto tyrinėjimus (*W. Mannhardt. Letto-preussische Götterlehre. Riga, 1936*). Manytume, kad buvo galima paminėti ir C. Clemeno knygelę „*Fontes historiae religionum primitivarum, praeyndogermanicarum, indogermanicarum minus notarum – Fontes historiae religionum ex autoribus graecis et latinis collectos edidit Carolus Clemen*“ (fasciculus VI. Bonnae, 1936), nors ji, be abejo, ne tokia išsami kaip „Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai“. Labai įdomi mums atrodo autoriaus mintis apie lietuvių gamtos kulto sąvoką: „<...> skaitydami ar klausydami šaltinių ar kai kurių mokslininkų aiškinimų apie lietuvių „gam-

tos kultą“ turime juos labai koreguoti: ne gamta buvo kulto objektas ir net ne šventi objektai, o šventumas, juntama ir pajaučiama švelni galia“ (p. 42). Plg. taip pat: „Pirmiausia religinė sakrali kalno, medžio, ugnies reikšmė liudija ne senosios tradicijos „gamtiškumą“, bet visiškai ir radikalčiai kitokią religinę atskaitos sistemą ar, jei norime, – kitą lygmenį“ (p. 260). Ši idėja plėtoja kitą G. Beresnevičiaus teiginį, kuris, mūsų manymu, išties yra pagrįstas: „<...> ši informacija aiškiai parodo, kad tokios šventos giraitės uždaro ūkinei veiklai, tačiau į jas įžengiama švenčių ir aukojimų metu. Tai tiesiog kulto vieta. Ir toli gražu ne giraitės, o Perkūno kulto vieta. Tačiau šaltiniai ir toliau itin neišsiaiškindami kalba apie „giraičių garbinimą“, nors joks šaltinis nesugeba parodyti, kur, kuriuo atveju ir kaip yra „garbinama giraitė“. Tai stereotipas, nekritiškai kartojamas įvairių šaltinių“ (Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas, p. 15). Toks požiūris į gamtos kultą leidžia konstatuoti, kad lietuvių pagonybė buvo kur kas sudėtingesnė negu paprastas gamtos garbinimas, ir rekonstruoti hipotetinį lietuvių panteono modelį (plg. III.6.). Toks rekonstravimas labai harmoningai gali būti susietas su V. Ivanovo ir V. Toporovo suformuluotu „pagrindiniu mitu“ (p. 157).

Kiekvienas šios knygos skyrius gali būti apibūdintas ir kaip atskiras mitologinis etiudas. Be informacijos apie religijos ir mitologijos šaltinius, čia pateikiama daug įdomios informacijos filosofiniu ir antropologiniu atžvilgiu. Ypač tai pasakytina apie III skyriaus ketvirtą poskyrį „Religinė etika“; ten autorius operuoja tokiomis sąvokomis, kaip garbė ir garbingumas, narsa, bailumas, klasta, ištikimybė, išdavystė, egzistencinės nuostatos, savižudybė.

IV ir V knygos skyriai koncentruoja dėmesį visų pirma į tautosakos medžiagą, kuri yra aiški senesnės tradicijos tąsa, jos sumodernintas atspindys. Autorius kalba apie medžio, ugnies ir vandens funkcijas. Svarbus yra

ir IV skyriaus šeštas poskyris „Mėginant suprasti“ – mokslininko idėjų ir teorijų reziumė.

Paminėsime ir šiuos tokius studijos trūkumus, kurie vis dėlto negali sumažinti mokslinės knygos vertės. Pirmiausia pasigendama bibliografijos ir asmenvardžių rodyklių, taip pat į akis krinta netobula išnašų sistema. Beveik visame mokslo pasaulyje jau įprasta ir aprobuota tokia išnašų ir sutrumpinimų sistema: autorius, cituojamo darbo leidimo data ir puslapio numeris (jeigu reikia). G. Beresnevičiaus pasirinktoji sistema gana nepatogi, nes gausybė *min. veik. ir op. cit.* puslapio apačioje skaitytoją verčia nuolat grįžti į jau perskaitytą tekstą, kad surastų veikalo pavadinimą. Apskritai manytume, kad naudotos literatūros sąrašas galėjo būti ir platesnis.

Gana keistai atrodo tokie sutrumpinimai: *T. Merseburgietis* (p. 12 ir kt.), *P. Dusburgietis* (p. 17, 56, 62, 67 ir kt.) ir kiti tokio pat pobūdžio. *Merseburgietis*, *Dusburgietis*, *Magdeburgietis*, *Marburgietis* ir pan. yra tik toponiminės pravardės. Autorius juk nerašo H. Latvis vietoj Henriko Latvio (pilnoji forma) arba M. Lietuvis vietoj Mykolo Lietuvio.

Pasitaiko knygoje ir spaudos klaidų. Antai 14 išnašoje (p. 28) lenkų kalba trūksta diakritinių ženklų; 38 ir 41 puslapyje neteisingai, be kirčio ir aspiracijos ženklų, parašyti graikiški žodžiai; 3 ir 6 išnašose (p. 39–40) vietoj *Бенвенисте Е.* turėtų būti *Бенвенист Э.*; reikia rašyti *славянские*, o ne *славяанские* (p. 41, 7 išnaša).

IV skyriuje apie dievus ir kosmosą buvo galima plačiau pacituoti Jono Balio etiologines sakmes. Savaiame suprantama, kad jos yra antrinės, bet vis tiek priklauso vėlyvesnei mitinei tradicijai.

Mūsų nuomone, recenzuojamojoje knygoje Gintaras Beresnevičius sėkmingai plėtoja savo teorijas apie lietuvių mitinės pasaulėžiūros raidą. Ši sisteminė studija gali būti paranki ir kaip vadovėlis, ir kaip originalus tyrimas, atspindintis autoriaus pažiūras į lietuvių mitopoetinių pasaulio modelį.

Nikolajus Mikhailovas